

TARİH İLMİ VE ATATÜRK *

Prof. Dr. EKREM AKURGAL

Atatürk'ün Şark ve Garp medeniyetleri karşısındaki davranışı—Cumhuriyet Türkiyesinin siyasi hudutlarını Atatürk hangi prensiplere göre çizdi—Atatürk inkılâplarını hazırlayan esaslar—Türk Tarih tezinin ortaya konmasındaki sebepler.

Atatürk'ün hayatı ve eserleri ve onları hazırlayan sebepler araştırıldığı takdirde, bu büyük adamın tarihten daima ilhâm aldığı ve herhangi bir meseleyi ele alırken onu tarihin ışığı altında mütalâa ettiğini görmek mümkündür. Garp kültürünün benimsenmesi, inkılâpların hazırlanması, yurdun siyasi hudutlarının çizilmesi, Türk Tarih tezinin ortaya konması gibi meselelerde Atatürk her defasında tarihin iyi ve kötü örneklerinden ders almıştır. Şimdi bu konuları teker teker ele alalım:

Şark ve Garp kültürleri karşısında Atatürk

Tanzimattan beri memleketimizin en mühim meselesi Şark ve Garp¹ medeniyetleri karşısındaki durumumuz ve davranışımızdır.

* Bu yazı daha önce 20 XII 1954 tarihinde konferans şeklinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Prof. Akdes Nimet Kurat tarafından tertip edilen kollokium'ların biri olarak, umumî efkâra sunulmuş bulunmaktadır. Konferans buraya aynen nakledilmiştir.

¹ Şark'la Garp arasında fark gözetme ve bugün *Şarklı* ve *Garplı* mefhumları ile ifade ettiğimiz dünya görüşleri arasında mevcut olan ayrılıklara işaret etmek bilhassa XIX. asır Avrupa'sında revaçta idi; meydana gelen mefhumlar Avrupalı düşünürlerin ortaya koydukları müşahede ve tedkiklere göre şekil kazanmışlardır. Bu hususta Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya'da büyük ölçüde neşriyat yapılmıştır. Avrupalı düşünürler *hümanist*, *koyu hristiyan*, *emperyalist*, *sosyalist*, *ırkçı* vesaire olduklarına göre şarklıyı tarif edişleri değişir. Aynı şekilde rönesans devrinde de garplıların Şark ve şarklı hakkında enteresan müşahedeleri vardır. XVI. asırda Kanunî'ye sefir olarak gelen ve o devir Türkiyesi hakkında dört enteresan mektup yazmış olan Busbek bilhassa zikre şayandır. Roma devrinde de Şarkla Garp arasında fark gözetildiğini bir çok örneklerle tesbit etmek mümkündür. Fakat şarkla garp arasında en çok fark gözetilen yunanlılar olmuştur. Helenler kendilerinin anlamadıkları dilde konuşan milletlere barbar derlerdi. Fakat bu sözle umumiyetle şarklıları, yani Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da mukim milletleri kastederlerdi. Ana vatanda Barbar

Atatürk kendisinden önceki Türk aydınlarının ve bilhassa devrinin büyük mütefekkeri Ziya Gökalp'in Şark ve Garp zihniyetleri üzerindeki düşüncelerinden muhakkak ki büyük ilhamlar almıştı. Fakat Türk tarihinin en mühim içtimai hâdisesini teşkil eden inkılâpları meydana getirmek Atatürk'e nasip olmuştur. Atatürk'ü başarıya götüren iki mühim sebep vardır. Bunlardan birisi onun Şark ve

sözünün mânası menfi, Yunan kolonilerinde ise müsbet idi. Dördüncü asırda Stoa felsefesinin tesiri ile Yunan yarım adasında da barbar sözünün kötü mânası kaybolur.

Görüyoruz ki müsbet olsun menfi olsun Garp dünyası Şark dünyasını kendisinden ayırdetmektedir. Şimdi biz kendi görüşümüze göre Şark ve Garp kültürlerinin birbirlerinden olan ayrılıklarına işaret edelim. Objektif bir mukayese yapabilmek için her iki kültür dünyasının kuvvetli olduğu devirleri ele alalım. Öyle zannediyorum ki Şark'ın milâttan önce dokuzuncu, sekizinci, yedinci, ve altıncı asırlar zarfındaki kültürünü yunanlıların aynı zaman zarfındaki kültürü ile mukayese etmek doğru olacaktır.

8. ve 7. asırlar sarfında Helenler Mısırlılardan, Fenikelilerden, Assurlulardan ve Hititlerden bir çok sahada ders almaktadırlar. Öyle ki sanat alanında tecrübi bilgi ile fikriyat sahasında yetişmek isteyen her aydın helenli eline bastonunu alıp, Mısır, Mezopotamya ve Suriye'nin kültür merkezlerini karış karış geziyor, öğrendiklerini Hellas'da ve o zamanki bütün Yunan dünyasının Gymnasionlarında veya Agora gibi toplanma yerlerinde gençliğe ve geniş halk kitlelerine yayıyorlardı.

Son zamanlarda kesin bir surette ispat edildiği gibi, Hesiod'un Theogonie'si yani tanrıların meydana gelişi hakkındaki kitabı tamamiyle Hitit kaynaklarından mühlhemdir. (*Bu hususta bk. Güterbock, Kumarbi Efsanesi; Ankara 1945, T. T. K. yayınlarından*). Böylece Yunan mitolojisinin büyük bir kısmı Hititlerin malıdır. Sanat bakımından da Helenler sekizinci yüzyılın sonunda Şark'ın tesiri altındadırlar. Fakülte yayımları arasında neşrettiğimiz bir kitapta Helenlerin sanat sahasında Hititlerden ilham ve örnek aldıklarını ortaya koymuş bulunuyoruz. (*E. Akurgal, Spät-hethitische Bildkunst, Ankara 1949*). Aynı durum kendisini daha başka sahalarda da göstermektedir. Helenlerin, hesap, hendese ve gökyüzü bilgilerinde olduğu gibi, sağlık bilgisinde ve umumiyetle fikriyat sahasında Mısır'dan ve Mezopotamya'dan büyük ölçüde istifade ettikleri eskidenberi bilinmektedir. Durum böyle olduğuna göre, bu çağdaki Şark kültürünü kendisini hemen takip eden Yunan kültürü ile mukayese etmek yerinde olacaktır.

Mukayese bizi şayan-ı hayret neticelere götürmektedir. Şark milletleri Yunan kültürünün ortaya çıktığı tarihe kadar 2500 yıl zarfında zengin bir bilgi hazinesi meydana getirdiler. Fakat bütün iktisap edilen geniş ve büyük bilgiye rağmen ilmi düşünceye ve ilmi çalışmaya yani bugünkü müsbet ilim zihniyetine ulaşamadılar. Buna mukabil helenler Mısır ve Mezopotamya'dan öğrendiklerini iki Asır boyunca işledikten sonra bugünkü medeniyet ilminin esaslarını kurdular. Helen mucizesi adını alan büyük hâdiseyi bir tek cümle ile ifade etmek isteriz, o da şudur: "Helenler iki buutlu Şark kültürünü üç buutlu bir kültür haline yükselttiler". Bunun ne demek olduğunu ifade edebilmek için bir iki misal zikretmek icap edecektir.

Garp kültürleri karşısında sarıh ve kesin kanaate sahip olması ikincisi de elde ettiği bu sarsılmaz inancını radikal bir metodla gerçekleştirmiş olmasıdır. Atatürk tarihten aldığı ilhamlarla Türk milletinin maddi ve bilhassa mânevi sahada garplılaşmasının bir zaruret olduğunu anlamış ve bunun ise ancak radikal icraatle gerçekleşebileceğini düşünerek ona göre hareket etmiş ve böylece başarıya ulaşmıştır.

Mısırlılar *hendese* ve *hesap* bilgisine sahiptiler. Buna pratik yollardan erişmişlerdi. Bilfarz hesap bilgisinde toplamayı ve çıkarmayı öğrenmişlerdi. Fakat çarpı ameliyesini bilmiyorlardı. 12 kere 12 yi bulmak için toplama yapıyorlar yani 12 tane 12 yi alt alta yazıp topluyorlardı. Buna mukabil Yunanlılar bizim bugünkü hesap ve hendese ilminin bütün esaslarını kurmuşlardır. Euklid hendesesi halen mekteplerde kullanılan jeometridir. Mısır'da ve Mezopotamya'da empirik yollarla bazı hastalıklar tedavi edilmekte idi. Fakat Şark'ta umumiyetle hastalıkların menşei kötü ruhlara irca edilirdi. Halbuki Yunanlı hekim Hippokrates hastalığın menşei insan vücudunun kendisinde hücrelerin bozulmasında aradı. Hepimizin mekteplerde öğrendiği gibi Anadolu'daki tabiat filozofları tabiat hâdiselerinin hakikî sebeplerini aradılar ve böylece hurafeden, batıl itikattan sıyrılmış bir serbest araştırma yolu ile müsbet ilmin esaslarını kurdular. Mezopotamya'da gökyüzü bilgisi çok ileri bir durumda idi. Fakat bir güneş tutulma hâdisesini vukuundan önce ilk defa Milet'li Thales söyledi. Ve 28 Mayıs 585 tarihindeki meşhur güneş tutulmasını önceden hesaplayarak buldu. Archimedes'in "*buldum buldum*" dediği fizik kanunu da böyle bir ilmi araştırma sonunda bir önce görüş ve önce hesap ediş ile ortaya konmuş bir tabiat kanunudur ki, bu çeşit bir yaratıcı araştırma örneğine Şark'ta rastlanmamaktadır. Böylece Helenler Şark'ın bilgisi yerine ilmi vazettiler.

Şark edebiyatında tiyatro bir nevi monologdu. Yunanlılar dünyada ilk defa olmak üzere hâdiseleri hikâye etmeyip sahnede oynamağa başladılar ve bugünkü tiyatroyu kurdular. Şark'ın hareketsiz heykellerine Yunanlılar tabiiik ve canlılık verdiler. Şark'ın iki buutlu resim sanatı yerine Helenler perspektif ile gölge ve ışığı icat ederek üç buutlu resim sanatını dünyaya hediye ettiler.

Bütün bu yenilikler dünya tarihi için o kadar muazzamdır ki bunların Şark dünyasında üç bin yıllık bir medeniyet devri içinde bulunamamış olması cevaplandırılması lâzım gelen bir meseledir.

Eski Yunanlıları şarklılardan ayıran ve onlara büyük mucizeyi yaptıran nedir. Heman cevap verelim: Bunun sebebini Şark'ın bütün tarihi boyunca demokrasiyi tanımamış olmasında aramak lâzımdır.

Dikkat edilirse beş bin yıllık Şark tarihinde bir tek demokratik devlet yoktur. Buna karşılık Garp âleminde demokrasi yani halk hâkimiyeti çok eskidir. *İyonya*'da, yani Batı Anadolu'da hiç olmazsa 8 inci yüzyıldanberi, *Atina*'da ise milâttan önce 508 tarihindenberi demokrasi mevcuttur.

Demokrasi hür düşünceye hür harekete ve umumiyetle serbest çalışmaya meydan verdiği içindir ki müsbet ilim *Batı Anadolu'nun hür şehirlerinde* doğmuştur. Nitekim, tabiat filozoflarının Hellas'da değil de Batı Anadolu'da yani demokrasinin

Garp kültürünün Şarka aşılamağa ilk çalışan Büyük *İskender* olmuştur. Fakat o bu tecrübeye muvaffak olamadı. Çünkü Şark âlemini tanıyamıyordu. Buna karşılık Atatürk teşhisini doğru koydu ve giriştiği büyük işte muvaffak oldu. Atatürk ne yaptı ve nasıl muvaffak oldu. Bunun cevabını vermeden büyük *İskender*'in ne için muvaffak olmadığını tetkik edelim:

daha önce tatbik edilmiş olduğu muhakkak bulunan bir bölgede ortaya çıkması yine bunun bir izahıdır.

Diktatörlükle ve mutlakiyetle idare edilen memleketlerde hürriyetin bulunmayışı, orada serbest düşünceye ve serbest çalışmaya imkân veremez. Bütün memleketin idaresi bir tek şahsın elinde olduğu takdirde, bize tarih binlerce örnekle anlatmaktadır ki hürriyet en kısa bir zamanda ortadan kaybolmaktadır. Halkı istismar eden kiral veya Tyran kendi hükümlanlığını ebedî kılmak için bütün kötü yolları dener ve en korkunç usulleri tatbikten çekinmez. Eski devirlerde siyasi idareyi elinde bulunduran tek kuvvet aynı zamanda dinî otoriteyi de elinde tutuyordu. Hâkimiyetini tarsin etmek için o dini de istismar edecektir. Bu korkunç menfaat düşüncesi ona en umulmaz şeytanlıkları ve hiyleleri de yaptıracaktır.

Hastalıkların, afetlerin ilâhî veya şeytanî sebepten geldiğine insan oğlu inanmağa çok meyyaldır. Fakat halkın buna inanmasına mutlakiyet idaresi büyük önem verir. Hattâ halka bunu telkin eder. Halkı ezer, kendisi rahat eder. Kezalik halkı esir olarak kullanabilmek için bir iki vasıta daha vardır. Onlardan biri *bir lokma bir hırka* zihniyeti, diğeri de öteki dünyaya bağlılık ihtiyacının kamçılanmasıdır. İnsanlar yaradılışları itibariyle ölümden korkarlar. İnsanları avutmak için en tatlı teselli ona öteki dünyada saadetler vermekle mümkün olabilir. Tecrübe göstermiştir ki insanlar buna kolaylıkla aldanmaktadırlar. Binaenaleyh, dinlerin iyi bir niyetle icadettikleri bu teselliye mutlak idarenin başındaki adam kendi menfaatine istismar eder. Üstelik bir hırka bir lokma zihniyetini aşlayarak halkı kanaatkâr bir hale getirir ve ondan elde ettiği menfaati kendi şahsına, ve icraatını destekliyen *Timokrat*'lara yani zengin ve nüfuzlu kimselere, şeyhlere ve eşrafa hasreder.

Eğer beş bin yıllık Şark tarihi tetkik edilirse, durumun hemen her zaman böyle olduğu görülür. Arada bir iyi kalpli bir hükümdar ortaya çıkmıştır. Fakat bu bir istisnadır. Kaldı ki kurulmuş olan mekanizmayı âdil bir hükümdar da değiştiremez. İşin garibi, esaretten kurtarmak istediği halkın kendisini, karşısında isyankâr bulur.

Şark böyle bir hava içinde doğmuş böyle bir hava içinde yaşamıştır. Böyle bir atmosferde ise serbest düşünceye imkân bulunmadığından Şark âlemi Garp dünyasının *plâtformuna* yükselmemiştir.

Şark'la Garp arasındaki bu farklı durum ortaya çıktıktan sonra Şark bir daha eski parlak günlerine dönemedi. Garp demokrasiyi tatbik etmeğe başladığı günden itibaren Şark Garbı takip etmek zorunda kalmıştır. Abbasi'ler devrinde, Türklerin de hissesi olan bir ilmî hareket neticesinde felsefe ve müsbet ilimler sahasında büyük başarılar sağlandı. *Cebir* ve *kimya* ilimleri tedvin edildi. Avrupa ilimleri bugün o zaman konulan isimler altında adlandırılmaktadır. Fakat bütün bu ilmî faaliyet bilindiği gibi eski Yunan kaynaklarına dayanmaktadır. Böylece buna bir Şark başa-

Büyük İskender Şark ve Garp kültürlerini birleştirmek bu iki dünyanın en iyi taraflarını alarak, yeni, büyük ve birleşik, fakat hellenleştirilmiş bir âlem yaratmak istiyordu. Alman tarihçisi Droysen bu sebepten İskender'den sonraki Yunan tarihine haklı olarak Hellenismus adını koydu ². Bu Şarkı hellenleştirme hareketi idi. Fakat bu iki dünya insanları arasında duyuş, görüş ve dünyayı anlayış o kadar başka idi ki ikisini birleştirmek imkânsızdı. Esasen helenler bu işe razı olmamış ve her fırsatta İskender'e bunu hissettirmişlerdir. İran elbiseleri giyen Büyük İskender İran örf ve âdetini de tatbik ediyor, İranlılara eteğini öptürüyordu. İskender'in bu hareketlerini Helenli arkadaşları ve dostları esefle karşılıyor ve nefretlerini de ifade etmekten geri durmuyorlardı ³.

Filvaki başlangıçta milâttan evvel IV. yüzyılın sonunda ve III. yüzyıl boyunca Suriye ve Anadolu'nun hattâ İran ve arkasının Helen kültürüne bağlandığını, Yunan kültür ve sanatının Hindistan'a kadar yayıldığını ve bu tesirin milâttan sonra VII. VIII., yüzyıllara kadar Asya'nın bir çok yerlerinde devam edip gittiğini müşahede ediyoruz.

Fakat Şarkın helenize edilmesi yanında Garbin de şarklaşması hâdisesinin yavaş yavaş sessiz ve gürültüsüz başlamış olduğunu görüyoruz. O günkü yunanlılar bunun farkında bile değillerdi. Çünkü dış görünüşte üstün gözükten, siyasi idareyi ve hâkimiyeti elinde bulunduran Helen kuvvetleri idi.

rısı değil bilâkis Garbin Şark'taki bir meyvesi, bir eseri olarak bakmak zorundayız ve bu devri de ilk rönesans olarak vasıflandırabiliriz.

Şark'ın tevekkül havası ve mutlakiyet idaresi altında bu ilmî hareket kısa sürdü. Buna benzer, kültür hareketleri diğer Şark milletlerinde ve bu arada Uygurlarda, Selçuklularda ve Osmanlı devletinin parlak günlerinde görüldü. Şu var ki bu hareketler ya eski Helen kültürüne dayanmaktadır, veya Şarklı köklere gitse bile Garp kültürü ile ölçülecek bir çap gösterememektedir.

Denebilir ki kültürler arasında kıymet hükmü vermek, birisini ötekisinden yüksek veya alçak addetmek doğru değildir. Çin kültürü mü yüksektir, yoksa Hind kültürü mü yüksektir meselesinde bu düşünce yerindedir. Çünkü bu kültürler birbirlerinin benzerleridir. Fakat öyle kültürler vardır ki birinin diğerinden üstünlüğü zahirdir. Bilhassa hukuk sahasında, yani adaletin mutlak olup olmamasında ve müsbet ilimlerde elde edilen iktisabat ile bu fark Şark ve Garp kültürleri arasında bâriz olarak mevcuttur.

² J. G. Droysen, Geschichte des Hellenismus (Benno Schwabe, Basel 1952).

³ Arrianos, Anabasis IV, 11, 1 (Hayrullah Örs, İskender'in Anabasis'i, Maarif Vekâleti Yunan klâsikleri tercümesi Nr. 63, s. 198-206).

Hellenismus devrindeki Garp üstünlüğü milâttan önce VIII. ve IX. yüzyıllardaki Şark üstünlüğüne benzer. O zaman Doğu âlemi Batı âlemine hocalık ediyordu. Fakat sonunda, yukarıda söylediğimiz gibi⁴, çırak ustasını yendi. Hellenismus devrinde ise Garp öğretmenlik isteği ile Şarka gitti. Fakat onun sihirli kucağı içinde kendisini esir buldu. Garp Şarkın en kuytu yerlerine girmiş bir çok tesirler yapmış fakat sonunda Şark dini ve dünya görüşü Garbe hâkim olmuştur.

İskender ve halefleri ellerindeki küçük Makedonyalı ve Yunan kuvvetleriyle Şark kültürünü helenleştirmeğe ve Şark milletlerini idare etmeğe çalışıyorlardı. Fakat kültür şarklılığını muhafaza ediyordu. Çok başka bir atmosferde yetişmiş olan şarklıları helen dini ve düşüncesi okşamıyordu. Buna bir çare bulmak isteyen helenler dış görünüşteki bazı benzerliklere dayanarak kendi tanrılarını yabancı tanrılarla birleştirdiler. *Interpretatio Graeca* adını alan bu yabancı tanrıları helen tanrıları ile bir tutmak ve onları Yunan tanrısı gibi göstermek, yani kendi kendini aldatmak yoluna sapıldıktan sonra artık Yunan dini bütün kuvvetini kaybetti. Meselâ Apollon-Mithra-Helios-Hermes tanrıları birbirlerine karıştırılmış bulunuyordu. Synkretismus dediğimiz bu hâdise Helen dünyasının farkına varmadan Şark dinlerinin tesiri altına girmesi sonucunu vermiştir.

Yunanlıların dinlerini böylece bozmalarına ve kaybetmelerine karşılık idarelerindeki şarklı milletler kendi akidelerini ve dinlerini muhafaza ettiler. Helenler şarklı milletleri helenize edeyim derken kendileri şarklılaştılar. Şark dinleri Mısır'da, Anadolu'da, Suriye'de yunanlı halk nezdinde yerleştikten sonra milâttan önce II. ve III. yüzyıllarda Şark dinleri buütün Garp âlemini sardı. *Mithra*, *Jüpiter Dolichenus*, *Kybele* ve *İsis* gibi Şark tanrıları Garpte de yayılmağa başladı. Hellenismus çağındanberi Avrupa'ya geçmeğe başlayan Şark dinleri binnetice bir Şark dini olan huristiyanlığın doğuşuna da âmil oldular. Böylece Büyük İskender'in teşebbüsü menfi bir netice vermiş oldu.

Büyük İskender tarafından girişilen tecrübenin menfi netice vermesine mukabil Atatürk'ün kendi milletini garplılaştırma hususunda tevessül ettiği çareler ve esaslar muvaffak olmuştur. Çünkü

⁴ Bu hususta 1 numaralı haşiyemize bk.

Atatürk çok iyi bildiği tarihten ders almış ve kendisinden öncekilerin kusurlarını keşfederek işe koyulmuştur. Atatürk'ün yeni bir millet meydana getirmek için işe başladığı zaman, ortaya çıkacak olan devletin coğrafi mekân vahdetini ve onun jeopolitik durumu ile ilgili olarak tarihin asırlar boyunca verdiği iyi ve kötü dersleri en ince teferruatına kadar tetkik etti. Atatürk siyasetinin ve inkılâplarının bütün çıkış noktaları Şark ve Garp kültürlerinin birbirleriyle münasebetinde ve Anadolu yarımadasının tarihte beliren jeopolitik durumuna göre ayarlanmıştır.

Türkiye Hudutlarının çizilmesi :

Bugünkü Türkiye'nin sınırlarını Atatürk çizmiştir. Elimizdeki topraklar birinci büyük harpten bize tesadüfen kalmış olan kısımlar değildir. Bugünkü topraklarımızın sınırları tâbir caizse, ne bir karış fazlasiyle ne de bir karış eksigi ile olmamak üzere Atatürk'ün yeniden kurmak üzere hazırlandığı devlet için kafasında tasarladığı, yani jeopolitik duruma uygun bir mekân vahdetine sahip olan bir kıta parçasıdır. Harbin sonunda bize bırakılmak istenen beş on Orta Anadolu vilâyetini ihtiva eden bir vatan parçasığından ibaretti. Millî mücadele ile ve Lozan'da sulh yolu ile elde edilen topraklara bugünkü sınırlar içinde kalan ve ideal bir bütünlük gösteren bir ülkedir. Harp ve sulh yollarıyla bu sınırları Avrupa kıtasında veya Arap memleketleri içinde genişletmek isteyenler çoktu. Fakat Atatürk bunu istemedi. Çünkü böyle bir genişlemenin vatan bütünlüğüne zarar getireceğine kanidi. Çünkü Atatürk tarihten aldığı derslerle Anadolu'da oturan bir milletin onun dışına çıktığı zaman daima içinden sarsıldığını ve yarımadayı tam mânası ile elinde bulunduramadığı takdirde sağlam bünyeli bir devlet kuramadığını görmüştü. Bunu anlayabilmek için Anadolu yarımadasının tarih boyunca jeopolitik durumunu kısaca gözden geçirmemiz faydalı olacaktır⁵.

Anadolu'nun tabii coğrafya bakımından olan yapısı onun bir tek devlet tarafından idaresini çok zorlaştıran bir durum arzeder. Anadolu yarımadası birbirinden, aşılması güç dağlarla ayrılmış bulunan ve yekdiğerine zıd olan bir çok iklim bölgelerini ihtiva eder. Bu yüzden ki Anadolu yarım adasını bugünkü sınırları içinde

⁵ Aynı mesele hakkında bak. Ekrem Akurgal, Phrygische Kunst. s. 114; Ankara 1955.

elinde bulundurmuş biricik devlet Osmanlı İmparatorluğu'dur. Ondan önce hiç bir devlet Anadolu'ya bugünkü sınırları vüsatı içinde sahip olamamıştır. *Hititler, Frygler, Yunanlılar, Romalılar ve Selçuklular* ancak Anadolu'nun bir kısmına hâkim olabilmişlerdir. Yarımada'nın tabii arızaları bu devletlerin Anadolu'da hüküm sürdüğü sıralarda bazan bir düzüneye yakın irili ufaklı devletçiklerin veya beyliklerin birlikte yaşamasını mümkün kılmıştır. Bu yüzdendir ki Anadolu daima istilâlara uğramış, içeride sağlam ve birlik bir kuvvet bulunmadığı için dıştan gelen tesirlere diğer bütün kıtalardan daha az mukavemet edebilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu da aslında Anadolu yarım adasını tam mânası ile memleketin ana gövdesi addetmemiş ve bu yüzden onu ihmal etmiş olduğundan Anadolu'nun bu devirde de bir bütün telâkki edilmemiş olduğunu görüyoruz.

Tarihte ilk defa Atatürk Anadolu yarımadasının zayıf ve kuvvetli taraflarını sezmiş ve onun ancak bir bütün halinde zinde bir devlete ülke olabileceğini görmüş ve bunu da gerçekleştirmiştir. Atatürk Ankara'yı başkent seçerken *Hitit* ve *Fryg* devletlerinin misaline uymuş, devlet merkezini yarımada'nın ortasında kurarken onun ancak bugünkü sınırlarla çevrili bir ülkenin başkenti olması lâzım geldiğini düşünerek hareket etmiştir. Millî mücahedenin gayesi bu idi. Atatürk bu hudutları temin ettikten sonra kurduğu devletin ideal vatanını bulduğuna kanaat getirdi⁶. Arap memleketlerine sarkmak ve yahut Türkler tarafından meskûn olan Balkanlara uzanmak Anavatanın bütünlüğünü sarsacaktı. Onun için yurttan sulh, cihanda sulh parolası verildi.

Atatürk İnkılaplarını hazırlayan esaslar :

Vatan topraklarının ideal sınırları tesbit edildikten sonra bu yeni ülkenin coğrafî güçlüklerini ve tarihin yüklediği mânevi zorlukları yenmek kalyordu. İklim farkları bakımından birbirine çok zıd bölgeleri ihtiva eden ve aşılması güç ve arızalarla ayrılmış olan coğrafî bölgeleri birleştirmek için ilk hamlede yolların ve bilhassa demir yollarının ele alındığını görüyoruz.

Bunun arkasından ziraate ve hattâ sanayie ait meselelerin de haline gidilerek Anadolu yarımadasının iktisadi hayat bakımından bir bütünlük haline getirilmeğe başlandığını müşahade ediyoruz.

⁶ Anadolu Yarımadasının bütünlüğü için lüzumlu olan Hatay, önce Fransızlarla yapılan bir anlaşmaya göre sonradan ilhak edildi. Anadolu Yarımadasının jeopolitik bütünlüğü bakımından bazı adalar da aynı mânayı taşımaktadırlar.

Fakat bu yeni mekân havdeti içinde bir kültür bütünlüğü de temin etmek gerekiyordu. İşte o zaman Atatürk kendi eserleri olan inkılâpları ve Türk tarih tezini ortaya koydu.

Atatürk inkılâpları, bir tek cümle ile ifade edilmek lâzım gelirse, Türkiye'uin şarklılıktan garplılığa geçirilmesi demektir. Konuşmamızın başlarında büyük İskender'in de Şarkı garplılaştırmak istediğini fakat bunda muvaffak olamadığını kaydetmiştik. Eski tarihteki tecrübeler ondan ibaret değildir. Anadolu'da bir çok milletler Şark ve Garp kültürlerinin tesirleri altında kalmışlar fakat bu karşılıklı tesirlerde daima şarklı dünya görüşü pasif bir mukavemetle garplı dünya görüşüne galebe çalmıştır.

Atatürk hiç şüphe yok ki buna benzer misalleri biliyordu, ve memleketini garplılaştırmağa başlarken o güne kadar kimsenin sezeemediği veya tatbik edemediği esaslara dayanarak hareket etti. Şimdi bu esasları bulmağa çalışalım:

Atatürk Anadolu toprakları içinde yer alan Türkleri bir kültür birliği altında mânen müttehid bir kitle haline sokmak için çareler aradı. Memleket geri kalmıştı. Fakat bu gerilik yalnız iktisadi veya ziraî değildi. Memlekette kültür buhranı da vardı. Eski Osmanlı kültürü hayatiyetini kaybetmiş, gelenekler sarsılmış, Tanzimat'la başlayan garplılaştırma hareketleri de, bir çok yeniliklerin memlekete girmesine rağmen, arzulanan semereyi verememiş, satha sürülmüş bir cilâdan ibaret kalmıştı. Manzara tıpkı *Hellenismus* devrindeki Şark memleketlerinin aynı idi. Dış görünüş Avrupalı fakat ruh ve maya şarklı idi. Bu durum karşısında Atatürk memlekette iki büyük mânevi kıymetin eksikliğini sezdi. Türk milletinin benliği sarsılmış kendine itimadı kaybolmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun son asırlarındaki devrede Türklük kaybolmuş hattâ Türk olmak bir nevi şerefsizlik ve aşağılık mânasını almıştı. Millî mücadele günlerini ve bilâhare *Türk tarih tezini* ortaya çıktığı günleri beraber yaşayanlar veya o devirlerde yazılmış olanları okuyanlar hatırlıyacaklardır ki Atatürk'ün birinci amacı Türk milletine benliğini kazandırmak, onun da şerefli bir maziye ve büyük hasletlere sahip olduğunu kendisine anlatmaktır. Atatürk'ün her tarafta türklüğü öven ve "bir Türk yüz düşmana bedeldir" şeklindeki formüllere kadar giden sözleri hep bu mânada sarfedilmiştir.

Türk milletine benliğini kazandırdıktan sonra memlekette Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş çağlarında mevcut olan hürriyet

havasını yeniden uyandırmak ve onu daha sağlam temellere dayandırmak için Atatürk *demokrasinin* kurulmasını lüzumlu gördü ve cumhuriyetin ilânını ilk iş olarak gerçekleştirdi. Böylece Yakın-Şark dünyasında ilk demokrasiyi Atatürk kurmuş oldu⁷.

Çok iyi tarih bilen ve bütün çalışmalarını ondan aldığı ders ve ilhamlarla yürüten Atatürk Şark'ta kendisinden önce demokratik bir hükûmetin bulunmadığını çok iyi biliyordu. Nitekim İslâm ve Arap tarihinde bazı devirleri cumhuriyet olarak mütalâa etmek isteyenlere karşı Atatürk henüz neşredilmemiş bir mektubunda⁸ "*Arap ve İslâm tarihinde cumhuriyet* denecek bir devir yoktu" demekte ve böylece Şark'ta demokrasinin mevcut olmadığına ehemmiyetle işaret etmektedir. Binaenaleyh Atatürk'ün cumhuriyet idaresini lâalettâyin Avrupa devletlerinin benzeri bir devlet kurmuş olmak için değil, benliğine ulaştırdığı milletini hürriyete kavuşturmak için kurmuştur.

Milletine benliğini ve hürriyetini kazandırdıktan sonra Atatürk inkılâp hareketlerine geçti. Bu hareketler daha önce de söylediğimiz gibi Türk cemiyetinin garplılaştırılması demektir. Şu var ki burada Atatürk'ün Büyük İskender veya birçok Şark milletleri tarafından bilerek veya bilmiyerek takip edilen yolların ve metodların dışında bir usul takip ettiğini görüyoruz.

Atatürk garplılaştırma hareketinde çok cezri hareket etmiştir. Ve onun için de muvaffak olmuştur. İskender'in *Synkretismus* yolu ile hal etmek istediği problemi Atatürk, tarihin verdiği misallerden ilham alarak Şark ve Garp kültürlerinin bir *dualizm* halinde yan yana yaşamasını zararlı görerek cezri hareket etmiş ve şarklı dünya görüşünü kökünden silecek inkılâplar yapmıştır. Konuşmamızın başında ifade ettiğimiz ve bir çok da misallerle izah ettiğimiz gibi *Şark ve Garp* kültürlerinin bir arada yaşaması takdirinde daima Şark kültürü galip gelmiştir. Binaenaleyh garplılaştırma hareketinde ortalama yol yoktur.

Atatürk 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu'na* gönderdiği bir mektupta Şark'ın bir hurka bir hurma zihniyeti ile tarih yazılamıyacağına işaret etmektedir. Binaenaleyh mevzuubahis olan şarklı dünya görüşünü

⁷ Uzak Şarkta Çin 1912 tarihinde Cumhuriyet idaresini tesis etmekle Türklere tekaddüm etmiştir.

⁸ Bu mektup Türk Tarih Kurumu arşivinde saklıdır.

öteki dünyaya bağlı olma ve bir lokma bir hırka ile iktifa etme zihniyetinin ortadan kaldırılmasıdır.

Şark memleketlerinde hürriyetin bulunmayışını *demokrasinin* meydana gelmemesi ile izah etmiştik⁹. Fakat şu suale de cevap vermek lâzımdır. Şark'ta *demokrasi* neye doğmadı? hiç olmazsa 508 tarihinde *Atine'de Kleisthenes* tarafından kurulduktan sonra Şark memleketlerine tesir edebilirdi. Sual çok mühimdir ve Şark'ın makûs talihi de bu sual içinde saklıdır. Sualin cevabını Atatürk'ün icraatında ve inkılâplarında görebiliriz. Bir muhit herhangi bir hastalıkla, bir afetle kaplı olunca onu mevzû veya yarı tedbirlerle değil ancak kökünden silen ve temizleyen hareketlerle ortadan kaldırmak mümkündür. *Şarklı dünya görüşü* de böyle bir hastalıktır, mânevi bir havadır. O ancak *radikal* tedbirlerle yok edilebilir. *Radikal tedbirler* Atatürk'e kadar alınmadığı için Şark şarklı dünya görüşünden kurtulamamıştır.

Tam mânası ile *garplılaşma* mevzuunda bazı aydınlarımız sakınca gösterirler. Fakat bunun bir vehim hem de çok kuru bir vehim olduğunu bir iki misal ile izah etmek mümkündür. Bilfarz musikî mevzuunda *alaturka* musikiyi terk ettiğimiz takdirde millî karakterimizi kaybedeceğimizi ileri sürerler. Alaturka musikinin geri metoduna bağlanmak demek bir mimarın "ben ceddin Sinan gibi kemerli ve kubbeli binalar yapacağım" demesi gibi bir şey olur. Adnan Saygun'un oratoryosu, veya diğer modern kompozitörlerimizin eserleri Avrupa metodu ile yazılmıştır, fakat bunların hepsi bütün ifadeleri ile birer Türk eseridir. Kezalik Borodin'in veya Rimsky-Korsakow'un Avrupa metodu ile çalışmalarına rağmen eserlerindeki her tonun Rus ruhunu aksettirmesi gibi. Avrupalılaşmanın millî karakteri bozmadığını gösteren en güzel misali Macar milleti vermektedir. Eğer garplılaşmak milletlerin benliğini yok etseydi bugün Avrupa'nın ortasında yerleşen Macaristan'ın kendine has kültürü, örfü ve âdeti ile yaşamasına imkân olurmu idi.

Garplılaşma bizi kozmopolitleştirmeyecektir. Eğer çalışıyorsak ve bir Avrupalı kadar çok ve garplı dünya görüşünün gerektirdiği kadar çok ve muntazam çalışıyorsak bizim de kendimize has yeni bir kültürümüz olacaktır. A t a t ü r k'ün düşündüğü de bu idi. A t a t ü r k

⁹ Bu hususta 1 numaralı haşiyemize bk.

bizi Şark itiyadından *Avrupa itiyadına* alıştıрмаğa dikkat ediyordu. Bu itiyad mevzuunda küçük bir hâtıramı anlatacağım. 1931 yılında bir kaç gün için Yalova'ya gitmiştim. Bir akşam geç vakit kaplıcanın yakınındaki çınarların altında oturuyorduk. Bir aralık etraf kaynaştı. Ve "*Gazi Alaturka plâkları istiyor*" dediler. Bu benim üzerimde çok büyük tesir bırakmıştı. Avrupa musikisini memleketine örnek gösteren Atatürk kendi şahsı için alaturka musikiye ihtiyaç duyuyordu. Çünkü o kafası ile bu memleketin çok sesli musikiyi kabul etmesini lüzumlu gördüğü halde kendisi zaman zaman *alaturka* musikiye ihtiyaç gösteriyordu. Çünkü o da bir insandı ve gençliğinde alaturka musikiye çok alışmış olduğu için bu itiyadının tesirinden kurtulamıyordu. Bunu çok iyi anlayan Atatürk iki itiyadın bir arada gidemeyeceğini bildiği için cezri hareketlere başvurmuştu. Muvaffakiyetinin sebebi de bu oldu.

Türk Tarih Tezinin ortaya konmasındaki sebepler :

Belki bazılarıımıza sorsanız Atatürk milliyetçi olduğu için geleceğe bağlıdır ve Şark'ın da hayranıdır, diyeceklerdir. Hattâ kendisi tarafından ortaya konan tarih tezini öne sürerek onun *Hititlere, İskitlere* ve *Sumerlere* yani eski Şark kavimlerine Türklerin ecdadı demekle kökümüzü Şark'a bağladığını ve böylece Şark'a kıymet verdiğini söyleyeceklerdir.

Atatürk'ün tarih tezi çok başka sebepler tesiri ile ortaya çıkmıştır. Yeniden şekil verdiği Türk milletine Atatürk müşterek bir inanç kaynağı olarak öğünmeğe değer şerefli bir maziye esas aldı. Tarihi millî terbiyenin en kuvvetli bağı olarak gördüğü için tarih çalışmalarını teşvik yolu ile geliştirme çarelerini aradı. Bunun için tarih tezini ve onun ilmî esaslarını kurmak üzere "*Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti*" ni tesis etti.

Türk Tarih tezinin en mühim ve alâka çekici tarafı kos koca Osmanlı İmparatorluğu ve eşsiz *Selçuk* ve *Uygur* medeniyetleri dururken Atatürk'ün *İskitlere, Hititlere* ve *Sumerlere* gidişidir. Avrupa'da ve bazı yerli çevrelerde tenkit edilen bu nokta-i nazar aslında çok esaslı sebeplere dayanmaktadır.

I. Atatürk bir ihtilâl yarattı. Bu Osmanlı İmparatorluğu'nun son asırlardaki dünya görüşüne karşı meydana gelmiş bir Revolutiondur. Bu itibarla yeni bir ruhla techiz etmek istediği milleti için Osmanlı tarihini örnek tutamazdı. Zaten yukarıda da belirttiğimiz

gibi Osmanlı siyasetinin ve zihniyetinin tasfiyesi mevzuu bahis olduğuna göre daha başka, yıpranmamış, tenkitten uzak kalmış bir az da *dasitanî* ve *mitolojik* olan bir tarihe ihtiyaç vardı. Onun için A t a t ü r k eski çok eski devirlere gitmek lüzumunu hissetti.

II. Atatürk yeni tarih tezini aynı zamanda müstevlilere karşı mânevi bir müdafaa silâhı olarak kullanmak üzere ortaya atmıştır.

Birinci büyük harpten sonra Türk yurdunu istilâ etmek isteyen kuvvetler bazı tarihî sebepler öne sürerek hareket ettiler. Bir zamanlar Batı- Anadolu'da büyük bir medeniyet kurmuş olan Yunanlılara "*Bu topraklar sizindir*" diyerek onları istilâyaya sevk edenler, tarihi emperyalist düşüncelere alet etmek istediler. Faşizm de aynı şekilde Akdenize *Mare Nostrum* diyerek ve Anadolu'nun bazı kısımlarının bir zamanlar *Imperium Romanum*'a ait olduğuna işaret ederek Anadolu kıyılarına göz dikmişti. Bunlara karşı Atatürk tarih tezini ortaya koydu. Ve eğer Anadolu'yu eski sakinlerinin çocuklarına vermek lâzım gelirse buna herkesten çok Türklerin hak ettiğini bir mukabil tez olarak öne sürdü. Çünkü Anadolu'nun en eski sakinleri Hititler'di ve Hititler de Türklerin cediti idi. Böylece Atatürk düşmanının silâhına aynı silâhla mukabele etti.

Fakat Atatürk yeni bir *tarih tezi* ortaya koyarken ve bunu da siyasi emellere karşı bir müdafaa silâhı olarak vücuda getirirken hiç bir zaman *ilmî metoddan*, hakikatten ve mantıktan ayrılmayı düşünmemiştir. Henüz neşredilmemiş iki mühim mektubundan Atatürk'ün tarih çalışmaları mevzuunda *Türk Tarih Kurumu*'na verdiği direktiflerden bazılarını okuyacağım. O satırlarda kendisinin ilim zihniyetini bütün berraklığı ile görmek mümkündür.

O zamanki Türk Tarih Kurumu Başkanı olan Sayın *Tevfik Bıyıklıoğlu*'ya 1931 senesinde yazdığı mektupta A t a t ü r k şöyle demektedir:

"*Tarih yazmak için tutulan yolun mantık ve bilhassa ilmi olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zat-ı âlinize hatırlatırım ki yeni dünya ufuklarına açacağımız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Sümmeddarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nadim olmaksansa hiçbir eser vücuda getirmemek, âczini itiraf etmek evlâdır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evlâdır*".

Mektupta, metoda ve sağlam vesikalara dayanmanın lüzumuna ait daha başka sarîh mütalâalar da mevcuttur.

Türkler aslen şarklı zihniyet ve şarklı dünya görüşüne yabancıdırlar. *Uygurlar*'da, *Selçuklular*'da ve yükseliş devrindeki *Osmanlılar*'da hürriyetin büyük ölçüde mevcut olduğunu ve başkalarının düşüncelerine ve inanışlarına büyük bir yürek genişliğiyle müsamaha edildiğini bir çok misallerle göstermek mümkündür. Fakat Türkler tarih boyunca şarkla yakın temasta bulundular ve asırlar boyunca islamiyetin en büyük devleti olmak münasebetiyle daima garpla savaşmak mecburiyetinde kaldılar. Siyaset bakımından Batı dünyasının düşmanı olmamız bizi daima Garp dünyasından uzaklaştırmış ve Şark âlemine bağlı kalmamıza büyük ölçüde sebep olmuştur. Bu jeopolitik durum neticesinde şarklı atmosfer Türk ülkesine de yerleşti.

Şayan-ı şükrandır ki Türklüğün asırlar süren bu bedbahtsızlığı şimdi yenilmiştir. Kore haribine iştirak edip batılılarla birlikte şarklı dünya görüşünü ve hürriyetsizliği temsil eden kuvvetlere karşı mücadele etmemiz ve Atlantik paktına girmemiz Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktasıdır.

Biz artık Batı dünyasının bir uzvu ve Garp kültürünün kuvvetli bir mümessiliyiz. *Atatürk inkılaplarından* sonra Türklük adına elde edilen en büyük muvaffakiyetlerden birisi demokrasinin daha sağlam esaslara bağlanması yani serbest seçim kanununun kabulü, öteki de Atlantik Paktına girerek fiilen batılılar safına geçmemiz ve böylece *garplılaştırma* hareketindeki iki çok mühim merhaleyi aşmış olmamızdır.

Bununla beraber, daha önümüzde yapılacak işler vardır. Onlar da kanaatimizce iki esas üzerinde toplanmaktadır.

I. Anadolu yarımadasının tabiat güçlüklerini yenmek ve ona ideal bir mekân bütünlüğü vermek için devletin büyük önemle gerçekleştirmeğe çalıştığı yol, liman ve baraj dâvaları ile ziraat ve endüstriyi geliştirme gayretlerini plânlı bir şekilde hızlandırmak.

II. Memleket topluluğunun mânevi birliğini sağlamak ve Türklüğün bütününe ileri memleketlerin dünya görüşüne ulaştırmak için *Şark-Garp Dualizmi*'nden kurtularak *garplılaştırma* hareketinde Atatürk'ün çizdiği radikal ve demokratik esas üzerinde yürümek.

20 Aralık 1954